

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Itkonen, Hannu

Title: Lasten ja nuorten liikkuminen muuttuvissa ympäristöissä

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Liikunnan ja Terveystiedon Opettajat

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Itkonen, H. (2021). Lasten ja nuorten liikkuminen muuttuvissa ympäristöissä. Liito : Liikunnan ja terveystiedon opettaja, 2021(4), 8-10.

Lasten ja nuorten liikkuminen muuttuvissa ympäristöissä

Teksti: Hannu Itkonen

Lapsuutta ja nuoruutta on pidetty liikkumisen aikana. Liikkumiseen innostavat leikit, kisailut ja urheilut. Vanhempien sukupolvien vastuulla on pitkälti, millaisiksi kasvavan sukupolven fyysiset ja sosiaaliset liikkumisympäristöt muovataan. Jokainen historiallinen tilanne synnyttää omanlaisensa lasten ja nuorten liikuntakulttuurin todellisuuden. Liikkumisen suhteenkin kyse on myös sukupolvisuhteesta, jossa määritetään lasten ja nuorten tilaa.

Elämäni fyysisesti aktiivisin vaihe ajoittui 1960- ja 1970-luvuilla. Asuinalueellamme järjestettiin omia olympialaisia, jotka vaativat vaivannäköä ja kekseliäisyyttä. Keihäät, hyppyteineet ja muut tarvittavat välineet tehtiin itse. Juoksumatkoja mitattiin lyhtypylväidenväleinä ja korttelinkiertoina. Joukkuepelien alustoina toimivat kadut ja lähijärven jääpeite. Käytännössä kaikki asuinalueen pojat (!) olivat mukana kisaamassa.

Lähiympäristömme urheiluun eivät vanhemmat puuttuneet. Urheiluseurojen organisoimat toimet olivat toisaalla, jolloin harjoituksia ja kilpailuja järjestettiin sitä varten tehdyillä kentillä, saleilla ja

halleissa. Harjoitusten ja kilpailujen ajan kohdat näkyivät paikallislehden seuratoimintapalstalla. Huomattava osa pihapiirimme kisailijoista siirtyikin urheiluseurojen järjestämiin tilaisuuksiin. Joidenkin urheilu-ura jatkui aikuisikään saakka ja muutamista tuli oman lajinsa suomalaisia kärkiurheilijoita.

Urheiltiinpa ennenkin

Omassa tutkimustyössäni olen jäljittänyt lasten ja nuorten liikkumista. Historiallista sosiologiaa harjoittaneena tutkimuskatseeni ovat suuntautuneet aina 1900-luvun alkuvuosiin. Elämäkertahaastattelut, seuradokumentaatio, muistelut ja lehtiaineistot ovat valaisseet, kuinka merkittävä asia liikkuminen on ihmisten elämäkuluissa ollut. Historiallisesti tarkasteltuna leimallista on ollut juuri se, että urheileminen ja kaikenlainen liikkuminen organisoitiin omatoimisesti. Tutkimusaineistossani on esimerkiksi tapaus, jossa teurastajan poika kyhäsi sian virtsarakosta sekä jalkapallon että uimaliivit. Parhaimmillaan vintiöllä oli kuivumassa 36 sianrakkoa.

Samankaltaisen todistuksen nuorison tekemisistä antaa Rafael Helanko vuonna 1953 julkaistussa väitöskirjassaan, jossa hän tutki turkulaisia poikasakkeja. Helanko esitti keskeisenä tutkimustuloksenaan kaupunginosien poikasakkien organisoitumisen virallisiksi urheiluseuroiksi. Näinhän tapahtui myös maaseutu- ja kaupunkiympäristöissä. Kiteeläisen pesäpallolun organisoitumisen alkuaskeleita otettiin kylissä toimeenpannuissa ja vähitellen kylien välisissä otteluissa. Urheiluseurojen suojiin siirtyessään aktiviteetit muuttuivat aikuisjohtoisiksi.

Urheilu ja muukin liikkuminen määrittäytyi 1900-luvun alkupuolella kasvatta-

vaksi toiminnaksi. Etenkin urheilupiirit synnyttivät niin sanotun urheilun hyvän kertomuksen. Urheilun katsottiin tuottavan kaikenlaista hyvää: ryhtiä, raittiutta, reippautta, iloa, valoa, kuntoa ja terveyttä. Yleisen kansalaiskasvatuksen hengessä myös kouluissa oli vaivatonta vanhoja urheilun hyvän kertomuksen nimiin. Kun myös kansallista identiteettiä rakennettiin etenkin kansainvälisissä kilpailuissa saavutetun urheilumenestyksen varaan, nähtiin kaikenlainen fyysinen aktiivisuus myönteiseksi.

Suomalaisen liikkumisen organisoimisessa vakiintui jo varhain työnjako, jonka mukaan urheiluseurat ovat vastanneet toimintojen organisoimisesta ja kuntien vastuulle on annettu olosuhteiden rakentaminen ja niistä huolehtiminen. 1930-luvulta alkaen maamme kuntiin perustettiin kiihdytyksellä vauhdilla urheilulautakuntia, jotka ryhtyivät päättämään kenttien, salien, uimaloiden, latuverkostojen ja muiden liikkumisympäristöjen rakentamisesta. Kohdennettuja katseita suunnattiin koulun sisätiloihin ja lähialueisiin, joista tulikin aivan olennaisia urheilemisen ja liikkumisen tiloja.

Edellä esitetyllä tavalla Suomeen rakennettiin ympäristöjä, joissa oli mahdollista harjoittaa monenlaista urheilua ja liikkumista. Toteutuneet liikkumisympäristöt suuntasivat lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymistä. Samaa tavoitetta palvelivat myös sosiaaliset liikkumisympäristöt. Koulujen opettajien ja urheiluseurojen organisaattoreiden tavoitteet muovautuivat varsin yhdensuuntaisiksi. Urheilun merkittävä asema ilmeni lukuisissa lajeissa toimeenpannuissa koulujen kilpailuissa.

Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymisen vaiheita tarkasteltaessa ei voida sivuuttaa sukupuolinäkökulmaa. Sangen kauan etenkin urheilussa keskityttiin poikien tekemisiin. Vielä toisen maailmansodan

jälkeisinä vuosina liikuntatunneilla poikien urheillessa tytöt saattoivat harjoitella piirileikkejä ja tansseja koulujuhliin. Vallinneet käytännöt viestivät etenkin urheilun sukupuolittuneista käytännöistä.

Suuret murrokset

Pian sotavuosien jälkeen syntyivät suuret ikäluokat. Vuosina 1946–1949 kunkin näki päivänvalon yli 100 000 lasta. 1950-luvulla tarvittiin runsaasti uusia koulurakennuksia. Monilla paikkakunnilla suuret oppilasmäärät pakottivat käymään koulua kahdessa vuorossa. Samalla lisääntyi myös huoli oppilaiden moraalista ja fyysisestä kunnosta. Kun asuinnoistakin oli pulaa ja kodit olivat ahtaita lapset ja nuoret harjoittivat ulkoilmaelämää. Tällöin urheilu ja liikunta kukoisivat. Myös seurat aktivoituivat nuorison urheiluttamiseen.

Aina 1960-luvulle saakka urheilun laji-toiminat suuntasivat sekä liikuntapaikkarakentamista että opettajakoulutuksen sisältöjä. Helsingin voimistelulaitoksella koulutuksen painopiste oli lajikeskei-

sessä ”urheilukurssittamisessa”. Vasta liikunnanopettajakoulutuksen aloittaminen Jyväskylässä vuonna 1963 laaja-alaisti opetussisältöjä ja monipuolisti opettajien valmiuksia.

Yhteiskunnan rakenteelliset muutokset sävyttivät 1960-luvulla suomalaista yhteiskuntaa. Maatalouden tuottavuuden nousu ja metsätöiden koneellistuminen heikensivät maaseudulla elämisen mahdollisuuksia. Seurauksena oli ”suuri muutto” kaupunkiin, palveluammattien lisääntyminen ja työn fyysisen kuormituksen väheneminen. Huomion kiinnittäminen kuntoliikuntaan laajensi myös näkemystä lasten ja nuorten liikunnasta. Tutkimuksen merkitystä ryhdyttiin korostamaan muissakin yhteyksissä kuin presidentti Urho Kekkosen Jyväskylän yliopiston uuden tiedekuntarakennuksen avajaisissa vuonna 1971 pitämässä ”sporttipuheessa”.

Yhteiskunnan rakenteellisten muutosten lisäksi myös kulttuuriset muutokset ovat laajentaneet lasten ja nuorten liikuntamatilaa. 1980-luvulla käynnistynyt kulttuurien – myös liikunta- ja urheilukulttuurin – eriytyminen johti niin toimijakenttien kuin tekemisten tavoitteiden laa-

jenemiseen. Kilpaurheilun rinnalle syntyi uusia skeittauksen kaltaisia nuorisokulttuurisen liikkumisen muotoja. Olennaista näille uusille muodoille oli, että ne eivät olleet enää aikuisjohtoisia. Nuorisokulttuurisissa liikkumisen muodoissa korostui vapaus, vertaisuus ja vastarinta.

Nykyistä ja tulevaa

Lasten ja nuorten liikkuminen synnyttää nykyäänkin huolipuhetta. Liikunta-aktiivisuuden tutkimus on osoittanut, että kaikenikäiset jakautuvat liikkumissuhteen neljään ryhmään: himoliikkuihin, aktiiviliikkuihin, satunnaisliikkuihin ja niukkasliikkuihin. Himoliikkujille fyysinen aktiivisuus on keskeisin elämänsisältö. Aktiiviliikkujien elämänyhtymässä fyysisillä toimilla on merkittävä sijansa. Satunnaisliikkujat puolestaan ovat liikkeellä harvemmin ja ajoittain innostuen. Eniten huolissaan ollaan niukkasliikkujista, joita arvioidaan olevan noin viidennes lapsista ja nuorista.

Liikkumisesta kiinnostuneet piirit ovat ryhtyneet puhumaan ”liikkumattomis-

ta”. Totta onkin, että liian vähäinen liikkuminen tuottaa hyvinvointi- ja terveysvajetta. Tulisi kuitenkin välttää ”liikkumattomuuden” käsitteen käyttöä, sillä se on totuudenvastainen ja leimaava. Kaikki elolliset olennot liikkuvat. ”Liikkumattomuuspuheella” emme saa ketään fyysisesti aktiivisemmaksi. Tarvitaan kohdenne- tumpia liikkumisvalistuksen ja kannustamisen muotoja sekä motivoivia liikkumis- ympäristöjä.

Tulevaisuudessa lasten ja nuorten liikkumisesta vastaavat yhä useammat tahot. Tämä asettaa haasteita synnyttettäville verkostokäytännöille. Erityisesti avainasemassa on koulu, joka tavoittaa ikäluokat kokonaisuudessaan. Lasten ja nuorten liikunnasta vastaavien tahojen tuleekin räätälöidä alati uusiutuvia hybridimäisiä käytäntöjä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää niihin toimintaympäristöihin, joissa varttuva sukupolvi viettää aikaansa. Koulupihojen liikunnallistaminen ja lähiliikuntapaikkojen rakentaminen ovat oivallisia toimia, joiden avulla saadaan lisättyä liikettä.

Muutamat julkishallinnon toimet ovat lasten ja nuorten liikkumisen kannalta kannatettavia. Suomalainen harrastamisen malli, jossa jokaiselle nuorelle tarjotaan ainakin yksi harrastusmahdollisuus, on osaltaan lisäämässä myös fyysisistä aktiivisuutta. Opetus- ja kulttuuriministeriössä meneillään oleva liikkumisvaikutusten arviointi voi parhaimmillaan nostaa liik-

kumisen kysymykset laaja-alaisesti päätöksentekijöiden pohdintoihin.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden tavoitteellisuus tulee ulottaa aiempaa määrätietoisemmin myös urheilun ja liikunnan ilmiöiden tarkasteluun. Erityinen haaste on yhteiskunnan polarisoituminen hyvä- ja huono-osaisiin. Tutkimustieto osoittaa, että alemmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat aikuiset ja myös heidän lapsensa liikkuvat muita vähemmän. Näin ollen tarvitaan ilmaisia tai merkittävästi tuettuja liikuntapalveluja. Maahanmuuttajienkin liikkumisen suhteen riittää tekemistä.

Liikkumisella on ollut ja tulee olemaan vastakin suotuisia hyvinvointivaikutuksia. Liikunnan päätöksenteko tulisi kiinnittää laaja-alaisemmin yleisemmäksi hyvinvointipolitiikaksi. Pelkän politiikanäkö- kulman ohella kannattaa muistaa myös yksilötaso. Yhteiskunnallisten ja yhteisöllisten hyvinvointivaikutusten lisäksi liikkuminen eri muodoissaan rikastuttaa yksilöiden elämää ja tuottaa iloa. Liikkumisen itseisarvoista ulottuvuutta ei tule sivuuttaa pohtiessamme lasten ja nuorten liikuntakäyttämisen ilmiöitä.

Uusi lapsi- ja nuorisotutkimus on osoittanut kumppanuuden sävyttävän lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Nopeasti muuttuvassa maailmassa lapsen tahto ei olekaan aikuisen taskussa. Lapsille ja nuorille onkin annettava sellaista toimintatila- laa, joka palvelee heidän omaa elämänme-

Lähteet

- Helanko, Rafael (1953). Turun poikasakit. Sosiologinen tutkimus 9–16-vuotiaitten poikien spontaanista ryhmistä vv. 1944–1951. Uuden Auran kirjapaino. Turku.
- Itkonen, Hannu (2003). Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Aapola, S. & Kaarninen, M. (toim.) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuoris-son historia. SKS:n toimituksia 909. Helsinki.
- Itkonen, Hannu (2020). Liikunnan monisäikeinen eriarvoisuus. Teoksessa Kokkonen, J. & Kauravaara, K. (toim.) Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 175. Helsinki.
- Itkonen, Hannu (2021). Liikkumisen sosiologia. Vastapaino. Tampere.
- Lahti, Jukka (2016). Jumpan jäljiltä akateemiseen maisteritutkintoon. Jyväskylän yliopiston liikunnanopettajakoulutus vuosina 1963–2013. Studies in Sport, Physical Education and Health 251. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Rannikko, Anni (2018). Kamppailua kunnioituksesta. Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 201. Helsinki.

non jäsentämistä ja merkityksellistämistä. Ennen kaikkea tämä tarkoittaa sitä, että lapsia ja nuoria on kuultava heitä itseään koskeissa asioissa. Näin tulee menetellä myös fyysisen aktiivisuuden kysymysten suhteen. Laadukkaan yhteiskunnan yksi ominaispiirre on sukupolvien välinen vuorovaikutus. Nykyisessä ilmastomuutoksen ja lajikadon maailmassa tämä on suorastaan välttämätöntä.

Kirjoittaja on liikuntasosiologian professori Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisessä tiedekunnassa.